७

सत्तमो पाढो

'गांधीवाद'स्स मूलतत्ताइं

भारतीय स्वातंत्र्यचळवळीच्या इतिहासात राष्ट्रपिता महात्मा गांधीजींचे स्थान अनन्यसाधारण आहे. गुजरातमधील पोरबंदर येथील एका सुसंस्कृत, प्रतिष्ठित वैश्य कुटुंबात त्यांचा जन्म झाला (२ ऑक्टोबर १८६९). सत्य आणि अहिंसेचे संस्कार त्यांच्यावर बालपणीच झाले. पुढे वाचन, चिंतन, लेखन आणि प्रयोगशीलता यांच्या सहाय्याने त्यांनी सत्य-अहिंसा ही मूलतत्त्वे सामाजिक-राजकीय क्षेत्रात उपयोजित केली.

समता, श्रमप्रतिष्ठा, स्वावलंबन, स्वदेशी, स्वराज्य आणि सत्याग्रह यांचा त्यांनी वैयक्तिक आणि सामाजिक जीवनात प्रयोग केला आणि त्यावर आधारित असे विपुल लेखनही केले. आपल्या विचारांचा, संपूर्ण जगातील विचारवंतांवर ठसा उमटवू शकलेल्या, काही ख्यातिप्राप्त व्यक्तींमध्ये महात्मा गांधीजींची गणना होते. त्यांच्या जीवन-तत्त्वज्ञानाचा भारतात आणि भारताबाहेरही खूप अभ्यास झाला. त्याचे फलित म्हणून 'गांधीवादा'ची मांडणी करण्यात आली. मराठी विश्वकोशातील नोंदीच्या आधारे आपण, या पाठात, गांधीवादाची मूलतत्त्वे, यथाशक्ती समजून घेण्याचा प्रयत्न करू.

अम्हाणं भारहदेसे पाईणकालाओ आरब्भ विविहा वियारपरंपरा पाउब्भूया । 'अत्थिय-नत्थिय' नामेण तासु नव-परंपरा 'दंसण' रूपेण थिरहूया । मज्झजुगे, आहुणियकाले वि पण्णाणमंतेहिं कालाणुरूवेहिं वियारधाराहिं समकालीणाणं जीवणववहारो सामिद्धिं नीओ । तासु सव्वासु आहुणिय-वियार-धारासु 'गांधीवादो' अग्ग-गणणीओ पहाव-संपण्णो य दीसइ ।

गांधीवादो सव्वट्ठेण अज्झत्थपहाणो अज्झत्थाहारो विज्जइ । किंबहुणा 'गांधीवादो' सयमेव अज्झत्थवाओ । केइ कहेंति, 'गांधीवादो' जीवण-जावणस्स विसिट्ठा पद्धई अत्थि, न कोइ सतंतो वाओ, तहवि तस्स महत्तणं न उवेक्खणीयं । सव्वेसु जयपसिद्धेसु विस्सविज्जालएसु वियारवंतेहिं गांधीवादो बहुमण्णिओ, अज्झयणपणालिं च आणीओ ।

जइवि गांधीमहाभागा हिंदुधम्म-परिपालणतप्परा तहवि सव्वाणं धम्माणं तत्तरूवेण एकरूवया तेहिं पडिवाइया । तेहिं विविह-वक्खाण-लेहण-पोत्थएसु कहियं-

सव्वे धम्मिया गंथा मणुस्सणिम्मिया । अओ माणवाणं गुण-दोसा मज्जायाओ च सेतु पडिबिंबिया । अहिंसा-सच्च-अचोरिय-बंभचेर-अपरिग्गहा सव्वेसु नीइनियमेसु पहाणा । ईसरो सयंसिद्धो, सयंपगासगो, इंदिय-बुद्धीणं अईओ । तक्क-अणुमाणाइ पमाणाणि ईसरस्स अत्थित्ते अणुवजुत्ताणि । तवेण, वेरग्गेण च जस्स मणं विसुद्धं होइ, तहिं ईसरो पयडीभवइ । नानक-कबीर-तुलसीदास-चैतन्यप्रभु-रामदास-तुकारामाइ संतपवरेहिं ईसराणुभूई पच्चक्खीकया । ईसरो सव्वजीवाणं अंतरप्पा । अहंभावस्स संपुण्ण-विलएण जा चेयणा सरीरे अवसिट्ठा हवइ सा ईसरसरूवा । समग्गा विस्सरयणा ईसरस्स लीला ।

ईसरो सच्चसरूवो, सच्चमेव ईसरो । ईसरो जयस्स उप्पत्ति-ठिइ-लयाणं कत्ता, जयस्स नियंता । ईसरस्स पइ भत्ति-पेम्मभावो धारियव्वो हवइ । सच्चस्स अणुसंधाणं नणु ईसरभत्तीए एव अण्णं रूवं । एयं तत्तं मणंसि काऊण गांधीमहाभागेण 'सच्चस्स पओगा' नामेण अत्तणो चरित्तं लिहियं ।

अहिंसा मणुस्सवंसस्स जीवणधम्मो । मणुयाणं सह-अत्थित्तं अहिंसाए पइट्ठियं । आसत्ति-मोह-रहिएण जीवणेण, अहिंसातत्तस्स पालणेण मणुयाणं माणस-भावाणं उण्णयणं होइ । जीवदयापहाणेण माणवेण सामिसो आहारो सव्वया वज्जणीओ । बंभचेरस्स पालणं अहिंसासिद्धंतस्स एव अण्णयरं रूवं । स-दार-संतोसवयस्स पालणं संजमस्स अब्भसणट्ठं

आवस्सयं । संपुण्ण बंभचेर-पालणं सण्णासधम्मस्स हिययं ।

गांधीमहाभागस्स 'सच्चग्गाहो' एवं 'सव्वोदयवादो' - सच्चअहिंसातत्ताणं सामाइयखेत्ते रायनीइखेत्ते कोसल्लपुव्वयं उवयोजणं अत्थि । तेसिं अत्थविसयगेसु समया-बंधुया तहा य 'टट्ठीसिप' संबंधिणो वियारा अखिलविस्से सुपसिद्धा, अत्थचिंतगेहिं पसंसिया ।

सच्चं खलु 'गांधीवाद'स्स मूलतत्ताइं भारहदेसस्स उण्णइं साहेउं समत्थाइं, समकालमेव अत्तणिब्भर-अज्झत्थ-सिद्धंतस्स अणुऊलाइं संति ।

शब्दार्थ व टीपा

मूलतत्ताइं (नपुं.) - मूलतत्त्वे.
पाइणकालाओ आरब्भ - प्राचीन काळापासून आरंभ करून.
पाउब्भूया - प्रादुर्भूत झाल्या.
अत्थिय-नत्थिय - आस्तिक-नास्तिक.
नव - नऊ.
थिरहूया - स्थिर झाल्या.
मज्झजुगे - मध्ययुगात.
आहुणियकाले - आधुनिक काळात.
अज्झत्थ - अध्यात्म.
आहार - आधार.
अईओ - अतीत, पलीकडचा.
सच्चस्स पओगा - 'सत्याचे प्रयोग', म. गांधीजींचे आत्मचरित्र.
सामिसो आहारो - सामिष आहार, मांसाहार.
सामाइयखेत्ते - सामाजिक क्षेत्रात.
रायनीइखेत्ते - राजनीतीच्या क्षेत्रात.
कोसल्लपुव्वयं (क्रि. वि.) - कौशल्यपूर्वक.
उवजुंजण - उपयोजन, उपयोग.
अखिलविस्से - अखिल विश्वात.
अत्थचिंतग - अर्थचिंतक, अर्थशास्त्रज्ञ.
उण्णइं साहेउं - उन्नती साधण्यासाठी.
अत्तणिब्भर - आत्मनिर्भर, स्वावलंबी.
अणुऊलाइं - अनुकूल.

स्वाध्याय

प्र. १ : पाइयभासाए उत्तराणि लिहह ।

(१) गांधीवादस्स अज्झत्थसमं को संबंधो ?
(२) सव्वेसु नीइनियमेसु के पहाणा संति?
(३) ईसरस्स सच्चेण सह को संबंधो ?

प्र. २ : थोडक्यात उत्तरे लिहा.

(१) महात्मा गांधीजींचे अहिंसेसंबंधीचे विचार पाठाच्या आधारे स्पष्ट करा.
(२) गांधीवादाची पार्श्वभूमी कोणत्या ईश्वरविषयक विचारांनी तयार झाली ?

प्र. ३ : व्याकरण

अ) रूपे ओळखा.

नीओ, दीसइ, कहेंति, धारियव्वो, सिद्धंतस्स

ब) संधी सोडवा.

अज्झत्थाहारो, तुकारामाइ, ईसराणुभूई

विशेष अभ्यास

(i) पुण्यात येरवडा येथे असलेल्या आगाखान पॅलेसला भेट द्या.
(ii) महात्मा गांधीजींचे जीवनविषयक तत्त्वज्ञान समजून घ्या.

❑ ❑ ❑